

מבט על, גיליון 739, 26 באוגוסט 2015

אסטרטגיית צה"ל – תפיסת פעולה ממוקדת

גבי סיבוני

לפרסומו של מסמך אסטרטגיית צה"ל, המהווה אבן דרך בהתפתחות הקשר שבין הצבא לאזרחי המדינה, לא היה תקדים. לא ניתן להמעיט בחשיבות השקיפות שהתבטאה בעצם פרסומו ויש לברך על כך. אמנם, מסמך זה לא נכתב לאור דירקטיבה מדינית או תפיסת ביטחון לאומית כתובה, אך התורה שבעל פה שהתפתחה בישראל לאורך שנים מספקת מצע מוצק לגיבוש האסטרטגיה. ואכן, פרסומו של המסמך מספק הזדמנות לבחון את האסטרטגיה העדכנית של צה"ל מול האיומים שעמם מבקשת תפיסת הביטחון להתמודד. אחרי דיון רקע בסביבה האסטרטגית של מדינת ישראל מתייחס המסמך לרכיבי העשייה העיקריים של צה"ל: הפעלת הכוח, תפיסת הפיקוד והשליטה בצה"ל, ולבסוף – עקרונותיו של בניין הכוח הנגזרים מהסביבה האסטרטגית ורכיבי העשייה.

מטרת צה"ל בשגרה: צה"ל הורגל לפעול בשגרה, במישור הקרוי הביטחון השוטף – בט"ש. פעילות זו התמקדה בעיקר בהגנת הגבולות ובפעילויות שיטור בשטחים, בהם צה"ל הוא הריבון. לעומת זאת, במסמך אסטרטגיית צה"ל מודגשת אבחנה רחבה יותר של מטרת צה"ל בשגרה ועניינה בנוסף גם מערכה פעילה ומתמשכת, שתכליתה להרחיק את המלחמה ולאפשר למדינה תקופת רגיעה ארוכה ככל האפשר. ארבע מטרות נקבעו ל"מערכה שבין המלחמות": להחליש את גורמי הכוח השליליים במרחב, דוגמת חזבאללה, חמאס, ארגוני הג'יהאד, ואחרים; לצמצם את התעצמות האויבים באמצעות מניעה, לעיתים בכוח, של הצטיידותם באמצעי לחימה אסטרטגיים "שוברי שוויון", העלולים להגביל משמעותית את חופש הפעולה של צה"ל ולהגדיל את הנזק האפשרי לישראל; ליצור תנאים מיטביים לניצחון במלחמה עתידית באמצעות פעולות, שייטיבו את יכולותיהם של כוחות צה"ל; לבסס לגיטימיות לפעולת ישראל ולשלוט את בסיס הלגיטימיות של פעולת האויב – בין היתר, באמצעות חשיפתה של דוקטרינת הפעולה שלו, העושה שימוש במגן אנושי. כל אלה, על ידי מבצעים חשאיים, חסויים וגלויים רב-תחומיים, המשלבים לצד פעילות צבאית גם מהלכים תקשורתיים, כלכליים, משפטיים ומדיניים.

עיונות: במערכות האחרונות בלבנון (2006) וברצועת עזה (2009, 2011, 2014), צה"ל פעל לאור תפיסת השחיקה, שגם אם לא נוסחה מפורשות הציבה את שחיקת כוחו של האויב כקו המנחה לפעולה. כך, צה"ל הפעיל עוצמות גדולות והולכות של אש, כדי לשחוק את יכולותיו של האויב ואת תשתיותיו המבצעיות. תפיסה זו גבתה מהעורף הישראלי מחירים שהתבטאו בהתמשכות הלחימה בעוד האויב משמר את יכולתו לירות רקטות וטילים. האויב, שלא היה חרד לשרידותו, יכול היה להיות כהה להיקף ההרס והפגיעה שגרמה פעילות צה"ל.

לעומת תפיסה זו, מסמך אסטרטגיית צה"ל מציג גישת פעולה שונה מהותית: צה"ל – בתגובה להתגרות – יהלום באויב מהלומה משולבת, מידית ובו-זמנית. המסמך מייחד מקום חשוב בתפקיד המעודכן לתמרון הקרקעי. תפקידו יהיה לחדור לשטח האויב במהירות, כדי לפגוע בשרידותו השלטונית ולהשמיד את התשתיות הצבאיות שלו. האש תופעל במקביל נגד אלפי מטרות מתוכננות מראש ומזדמנות. פעולות אלה תתמכנה על ידי מבצעים מיוחדים, מבצעים בסייבר, במודיעין איכותי ובהגנה אפקטיבית ככל הניתן נגד אש האויב. ההפעלה המידית של התמרון תתאפשר באמצעות מדרגיות בתהליך צבירת הכוחות. בשלב המידי, אף אם התמרון יהיה מוגבל בהיקפו בשל מגבלת סדר הכוחות, הוא גם ינטרל חסמים ציבוריים (ישראלים) ודיפלומטיים (מצד הקהילה הבין לאומית ומדינות במזרח התיכון) שהתעוררו בעבר בכל פעם שצה"ל עמד בפני הכנסת כוחות קרקעיים ללחימה.

פיקוד ושליטה: תפיסת הפיקוד והשליטה של צה"ל זכתה במסמך האסטרטגיה לפרק משלה, ולא בכדי. החל מסוף שנות התשעים התפתחה בצה"ל תפיסה שגרסה, כי יש לאחד בעיות מבצעיות, שיש להן הגיון מערכתי משותף, תחת מפקד אחד. לא זו בלבד, תפיסה זו הציגה מסגרת מתודולוגית להערכת מצב, שתפקידה היה לגבש את מה שנקרא אז "הרעיון המערכתי". מסגרת זו הייתה שונה מהתורה הבסיסית של צה"ל, אשר הייתה מקובלת מאז הקמתו. גישת המערכה התבססה על הטענה, כי אומנות הפיקוד

המערכת מחייבת כלים ייחודיים. חלחול תפיסה זו לצה"ל, ששיאו היה במלחמת לבנון השנייה, יצר מבוכה, בלבול וחיכוכים. מפקדי הפיקודים המרחביים ראו עצמם במקרים רבים כמפקדי המערכה במרחב שלהם וביקשו סמכויות רחבות להפעלת הכוח. בשנים האחרונות בלבול זה גרם למפקדי פיקודים מרחביים בלחימה לראות עצמם כמפקדי המערכות ולדרוש סמכויות רחבות בהפעלת הכוח.

לעומת זאת, במסמך אסטרטגיית צה"ל שחרר הרמטכ"ל באבחנת חרב את הקשר הגורדי שיצרה תפיסת המערכה וקבע קביעות ברורות: הרמטכ"ל הוא מפקד המערכה היחיד בצה"ל ובאמצעות המפקדה הכללית הוא מפקד על כל הפיקודים המרחביים ושאר מפקדות הפעלת הכוח, כשעל המפקדות הראשיות מוטלת החובה לפתח ידע מערכתי בתחומם, בעוד המשאבים המבצעיים נתונים בידי המפקדה הכללית והיא המקצה אותם למפקדות הראשיות לפי המשימות. לקביעה זו חשיבות מהותית: מיקוד מפקדי הפיקודים במשימות שיוטלו עליהם בלבד מהווה אבן ייסוד בתפיסת הפיקוד המעודכנת של צה"ל. אשר להערכת המצב, הרמטכ"ל קבע, כי תהליכי נוהל וניהול הקרב יהיו אחודים בכל שדרת הפיקוד ויתבססו על התורה הבסיסית ועל שפה משותפת פשוטה ובהירה. (כאן בחר הרמטכ"ל ללכת בדרכו של גנרל פטון, שטען שמה שלא יהיה פשוט, פשוט לא יהיה...) הכרה בחשיבותה של שפה משותפת לכל הדרגים בצה"ל הביאה את הרמטכ"ל להחלטה, כי יש להקים בית ספר מרכזי לפיקוד ולשליטה לכל המפקדות.

עקרונות בניין הכוח: מפאת קוצר היריעה, ראוי להתמקד בשניים מתוך קשת העקרונות הרחבה הנדונה בהקשר זה – שניהם מציגים את השינוי העיקרי באסטרטגיית צה"ל אשר לבניינה של יכולת התמרון והאש. הראשון, מתייחס לתפיסת בניין הכוח ביבשה, ובעיקר לבניינה של יכולת התמרון היבשתי. צה"ל מבחין בין שני סוגים של תמרון, שיופעלו במשולב: תמרון הממוקד למרכזי הכובד השלטוניים של האויב, ותמרון אל מול המרחב הטקטי שלו. בניין הכוח יאפשר להפעיל את יכולות התמרון מיד בתחילתו של העימות; השני מתייחס לבניין יכולת הפעלת האש. עוד קובע הרמטכ"ל שיש להקים יכולת, שתאפשר "מהלומות אש רב ממדית מדויקת, בזמן קצר ככל האפשר ובהיקף מטרות גדול". דרישה זו, לצד הדרישה למידיות התמרון, מעידה, כי צה"ל נטש את תפיסת מדרגות ההסלמה שלוותה אותו בעשור האחרון ושלפיה בכל עימות נוהל שיח קינטי מתמשך ומתגבר עם האויב. בניין הכוח יאפשר עתה הפעלה משולבת ומידית של תמרון, אש, מבצעים מיוחדים ומבצעי סייבר.

ניתוח מסמך אסטרטגיית צה"ל רחוק ממיצוי, אולם כבר עתה ניתן לזהות את עיקרי השינויים בהפעלת הכוח של צה"ל כפי שבאו במסגרתו לידי ביטוי ברור. ניסוח שינויים אלה, הדורשים מימוש ארוך טווח, הוא אבן היסוד בתהליך חשוב זה, כפי שיישם בשנים הקרובות. מטבע הדברים, התפתחות התהליך תהיה קשורה הדוקות לתקציב, שיוקצה לשם קידומו לטובת ביצוע השינויים וכן להבטחת יכולתם של מפקדי צה"ל לאכוף אותם. ניסיון העבר הוכיח, כי ביצוע שינויים מרחיקי לכת, כפי שנוסחו במסמך אסטרטגיית צה"ל, מחייב נחישות ללא פשרות.